

S. CRAIG ZAHLER WESTERNJEI

Csak gyilkosok

SZABÓ ÁDÁM

AZ ÍRÓ-RENDEZŐ KEMÉNYKÖTÉSŰ PSZICHOLÓGIAI WESTERNJEI AZ ERŐSZAK MIN-DENT FELEMÉSZTŐ TERMÉSZETÉT VIZSGÁLJÁK.

Hozsannákat zeng a tehetségéről Walter Hill, Joe R. Lansdale és Kurt Russell, a publikum viszont eddig amerikai független zsánerfilmek direktoraként tartotta számon Steven Craig Zahler. Elismerően nyilatkoznak a mozijairól – *Csontok és skalpok* (*Bone Tomahawk*, 2015), *Büntető ököl* (*Brawl in Cell Block 99*, 2017), *Dragged Across Concrete* (2018) –, forgatókönyveiről, regényeiről alig cikkeznek. Dolgozott a *Metal Maniacs* nevű magazinnak, 2018-tól a *Fangoria* új szerkesztőségében foglal helyet. Czar néven zenészként is letette névjegyét országos cimborája, a J. H. Halberd néven a három filmjüket is komponáló Jeff Herriott oldalán. Dobosként erősítette a *Charnel Valley* nevű *black metal* együttest. 2008 óta aktív *old school heavy metal* bandájában, a *Realmbuilder*ben Herriott mellett énekel és dobol. A barátok 2016 óta a *Binary Reptile* elektronikus zenéjével tisztelegnek Fabio Frizzi, Jean-Michel Jarre és John Carpenter hangzásvilága előtt. Zahler úgy véli, pocsék forgatókönyvekből lehetetlen művészetet csiholni, ezért operatőrszakmáját íróira cserélte. Lassú folyású, Sam Peckinpah-féle erőszakfinálékig vezető történeteket ír. 130-260 oldalas westernregényei, illetve a könyvformátumot és szkriptet ötvöző, ún. *scrovelje* epikus, részletgazdag darabok. Zahler a Coen fivérek nyelvjátékait és *A siker édes illatát* jegyző Ernest Lehman szimbolizmusát tekinti ihletforrásnak.

SZÜRKE KALAP

Protagonista és antagonisták szerepköreinek variációja, ellenmítosz-építés, tehát a rekonstruktív revizionista sztorik ismérvei dominálják az író-rendező korai westernjeit. A *Rattleborge-i bandi-*

ták (*The Brigands of Rattleborge*, 2006) a legjobb filmre nem vitt szkripteket gyűjtő *Blacklist* első helyén végzett, *Sakálok gyülekezete* (*A Congregation of Jackals*, 2010) című regényét a rangos westernírói *Peacemaker* és *Spurdíjakra* nominálták. 3 éve Ridley Scott és Drew Goddard vetette ki hálóját egy másik könyvére, a *Fejvadászok földjére* (*Wraiths of the Broken Land*, 2013). A *Rattleborge-i banditák* és a *Sakálok gyülekezete* morális irányvesztésről regélő, pszichologizáló alkotások, André Bazin és Todd Berliner nézeteinek örökösei. Kalandnarratívájuk karakterdrámával kel egybe. Zahler a múltban elkövetett bűn jelenre gyakorolt hatása izgatja (*Sakálok gyülekezete*), valamint az erőszak körforgását beindító összetűzés lefolyását dokumentálja (*Rattleborge-i banditák*). Antihőseik tetteiket befolyásolni képtelen, kárhozatuk felé sodródó átlagemberek. Határozottan induló, majd lépésről lépésre megbomló személyiségű figurák kísérői leszünk. A *Sakálok gyülekezete* főfiguráját, Oswald Danfordot és társait barátjukból ellenségükké vált partnerük, Quinlan és bandája üldözi, a *Rattleborge-i banditák* Pickman seriffje a címbéli kisváros 28 lakosát lemészároló Billy Lee és pribékjei nyomában lohol. Kicsúszik az irányítás mindkettőjük kezéből. Oswald társuk esküvőjén csap össze bosszúszomjas ellenfelével, de bajba is sodorja a násznépet. Pickman a főgonosz nejébe és gyerekeibe ereszt golyót célpontja likvidálása előtt. Kiderül, Billy Lee önzésből sarjadó tömeggyilkossága és a seriff preventív hajszája is értelmetlen. A bennük pulzáló düh olaj a tűzre, a főhősök ugyanolyan nihilistákká zülленek, mint ellenfeleik.

Zahler olvasatában nem egy oltalomra méltatlan közösség okoz zűrzavart. *Scrovelje* és regényei nem a *Délidőre*, a *Névtelen történyre* vagy *Az akasztófára* rímelnek. Azért nem állhat vissza a rend, mert csupán egyetlen karakter önfejűsége láncreakciót indít be és halált hoz az ártatlanokra. A '30-as éveket idéző, becűletes, védelemre szoruló kisközösség méltatlan acsarkodások következtében zuhan a mélybe, végét járja az amerikai család és civilizáció ideája. Zahler 2016-ban így erősítette meg véleményét Soós Tamásnak: „Mindenhol sok az idióta (...) Civilizációkat és kultúrákat irtottak ki (...) Úgy tekintettek a vadnyugatra, mint egy hatalmas vacsoraasztalra, amiről csak zabáltak és zabáltak, majd az asztal hirtelen kiürült és csak rosszindulat maradt utána.”

A *Sakálok gyülekezete*ben a menyasszony Beatrice apja, a polgármester Theodore döbbenet veszi tudomásul, veje, James korábban gyilkosként ontott vért. Oswald sem futhat ön maga előtt, bitóra ítélik. E regény, csakúgy, mint a *Rattleborge-i banditák*, a Will Wright-féle profi westernnek antitézise. Hőseink csapata felmorzsolódik, a könyv egy pontján ostromwesternnel kecsegtető oldalak cáfolatba fordulnak, a főszereplőkön rajtaütő negatív figurák felakasztják az egykori Nagy Boxerek néhány tagját és tizedelni kezdik az egybegyűlteket. Bosszúwesterneket ír Zahler: a *Rattleborge-i banditák* szétzilálja a heroizmust, ideológiája az '50-es évek B-westernjeit és a '70-es évek revizionizmusát fedi le. Hiába áll össze Pickman seriff és a rideg, német származású egykori orvos, Abraham Weiss, nézeteltérés támad köztük. Weiss ugyanis túl messzire megy, így végül nem a nőket, időseket bántalmazó Billy Lee, hanem maga – a *Sicario* megközelíthetetlen Alejandroját idéző – társ lesz a legnagyobb ellenség. Vele szemben Pickman jóra törekvő, ám szándékai ellenére és Weiss machinációi révén bajt halmozó *jedermann*. Hátba löve, tehetetlenül vonyítva szemléli partnere utolsó rémtettét. Bukását azonban nem ez okozza. Egy félreértés miatt végez az őt revansa miatt előállító Dreighton seriffel, mire újabb bosszúláncolat indul és Pickman megtörtén, hintaszékben ülve, fegyvertelenül várja a lelőtt kolléga négy

tagbaszakadt fivérének bosszúját. Esőmotívum keretezi a *Rattleborge-i banditákat*: a csapadék Billy Lee cseleként hull a felütésben, hogy a zuhatagot kihasználva öldösse a gyanútlanokat, míg a zárlat ugyancsak ítéletidőben búcsúztatja Pickmant.

Zahler nem papírmásé figuraként ábrázolja a *Rattleborge-i banditák* főgonoszáét. Családjá van, apaként jelenik meg. Érdekesebb, hogyan tükrözi ezt az írásmódja. Hosszú expozíciókat jegyez, betekintést nyújt kidolgozott szereplői döntéseibe, amelyek révén váratlan haláluk tényleg megrázó. A *Csontok és skalpok*ban Hunt seriff neje arra kéri az urát, épségben térjen haza, így önfeláldozása szíven üt. Oswell egyik barátja, a kártyás Dicky több oldalon át vall szerelmet a prostituált Violának. Az esküvőn zongoristanóként fellépő idős Wilfreda jovialitásával lopja be magát az olvasók szívébe (*Sakálok gyülekezete*). Kocsmárosnő, ékszerész, az öreg Gouley testvérek utolsó napjai bontakoznak ki a *Rattleborge-i banditák*ban 70 oldalnyi expozícióként. Zahler előszeretettel áldoz minitörténeteket látszólag jelentéktelen mellékszereplőkre. A *Sakálok gyülekezete* berlini zsidó kalapkészítője, Morton Steinman bemutatásakor nem világos, miért időzik rajta ennyit a szerző. A karakter gyors

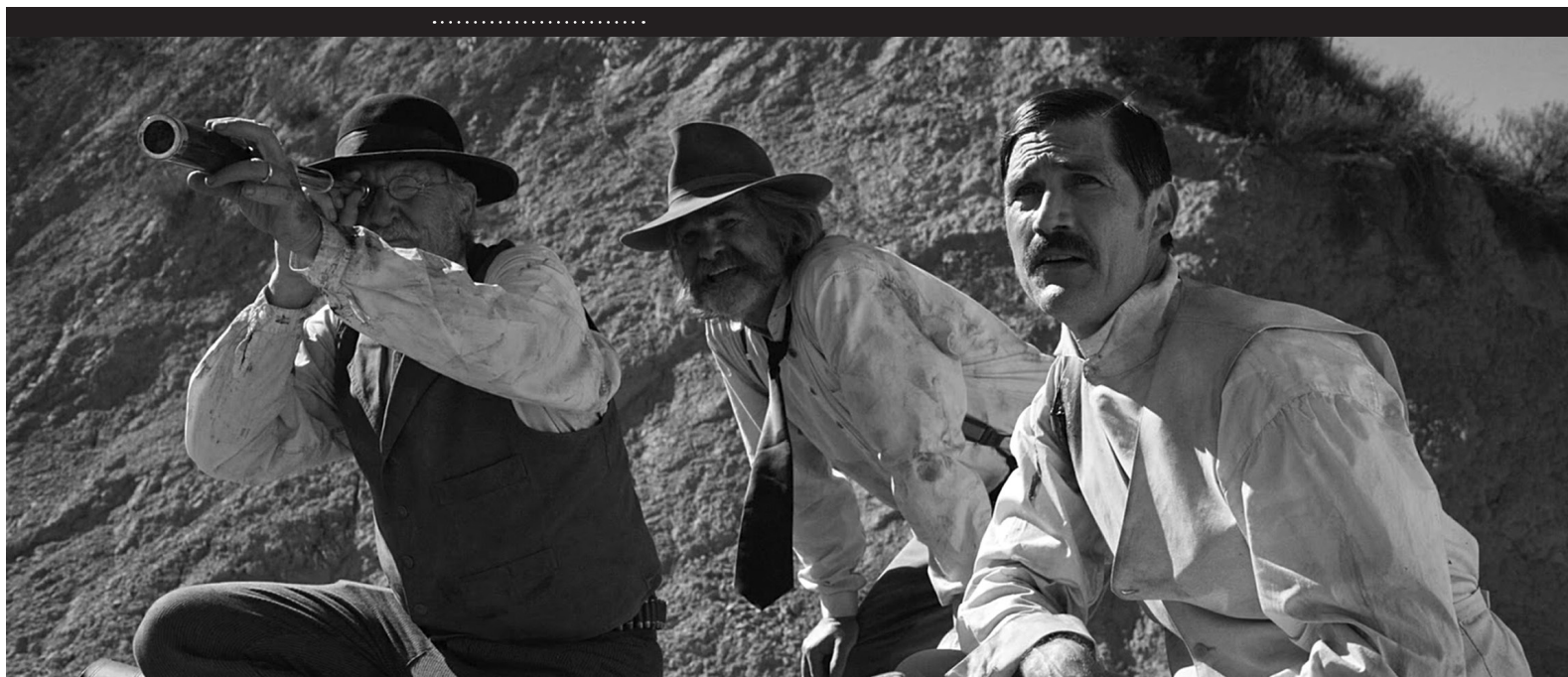
fejbelövése után viszont rájövünk: a betolakodók példát statuáltak rajta, ízelítőt nyújtva abból, mi vár a túsul ejtett házásokra, barátaikra és rokonaikra. Legutóbbi filmjében is beveti ezt a módszert: a *Dragged Across Concrete* születési szabadságról visszatérő, kislfiáért aggódó bankpénztárosnőjének végzete sokkoló.

VADNYUGATI KÉZIKÖNYVEK

Zahlernél egyaránt találunk humánus figurákat és elállatiasodott támadókat. Quinlan, a *Sakálok gyülekezete* főnemeze horrorisztikus rémalak. Megcsönkített, fa és fém által összetartott *homunculus*. A *Fejvadászok földjén* mexikói, fiait balkezes cselekvésre nevelő Gris-je vagy jobbkeze, a foarrú Ubaldo szintén vadállati gazfickók. Újabb szörnyszerű ellenlábás a faragatlan Arthur és az indiántámadásban saját nyelvét leharapó ikertestvére (*Sakálok gyülekezete*), de a többiek sorsa iránt érzéketlen Abraham Weiss rejtélyesége sem kevésbé ijesztő. Zahler állatszimbolikája is erőteljes: a T. W. Jeffries udvartartásában gyülekező coydogok ellenpontja a mulatság éjszakáján kibebelezett ló. A *Fejvadászok földjén* hőstét, a dandy-kalandor Nathaniel Stromlert skorpióval maratná halálra Gris, a *Rattleborge-i banditák* zárlatában Weiss egy hörccsögöt dug a meztelenül

fellógatott Jordan tüdejéhez irányzott csöbe. Scott Tobias márciusban azt írta a *The Ringer* nevű weboldalon: Zahler karaktereire a legsötétebb gonoszság ront rá. Az író morális relativizmusként tételezi a revanst. A *Rattleborge-i banditák*ban Billy Lee bűnösnek tűnik, majd hirtelen szeretetteljes közegben látjuk, hogy aztán Pickman és Weiss forduljanak ki önmagukból. A *Sakálok gyülekezete* rengeteget merít a *Decision at Sundown* című Boetticher-westernből. A filmbeli idegen (Randolph Scott) sértegettként érkezik a városba, majd kiderül róla, ő okozta a legnagyobb galibát. Zahler regéjében Oswell tűnik áldozatnak, de ha a főkarakter annak idején nem hagyja sorsára Quinlanéket, az esküvői vérengzés nem történik meg. Indiánábrázolás frontján sem kegyesebb, a fikatív törzseket szerepeltető író a '30-as évek vadorzóiként láttatja az őslakosokat. A *Sakálok gyülekezete* appanucija a legtaszítób kínzásoktól sem retten vissza, a hasonlóan ijesztő maccanoi a *Rattleborge-i banditák*ból csupán némi kompromisszumra hajlandó. A mexikói határ túloldalán strázsáló ellenfelek nem többek irtani való fenevadaknál a *Fejvadászok földjén*-ben, csakúgy, mint a *Csontok és skalpok* troglodita kannibál-klánja. Nőábrázolás terén Zahler szintén régimódi. Angyali teremtései, mint az örököső Alicia Binfrey és a vele barátságot ápoló Valerie, a seriff felesége (*Rattleborge-i banditák*), a

„Kárhozatuk felé sodródó átlagemberek”
(S. Craig Zahler: *Csontok és skalpok* – Richard Jenkins, Kurt Russell és Matthew Fox)

rémálomból felriadó, elrabolt, kopaszra borotvált, pucérra vetkőztetett Beatrice (*Sakálok gyülekezete*) naiv áldozati bárányok. A *Fejvadászok földjén* féllábú, harcias Dolorese – de akár a *Csontok és skalpok*-ban bajba jutott Samantha is – apja és bátyjai örökébe lépő maszkulin nőalak, egyedül a fogságba esett, az őt prostitúcióra kényszerítő férjének hátat fordító Yvette hagyatkozik az eszére és nem az erejére.

Zahler prózája formabravúrokban is bővelkedik. Hol cégérfeliratokra pillantunk (*Fejvadászok földjén*), esetleg a helyi szálloda recepcióslánya olvas fel egy egzotikus kalandregényből (*Rattleborge-i banditák*), más pontokon karakterépítő levelekkel vagy dalszövegekkel találkozunk. A *Fejvadászok földjén*-ben a balladaénekes nótaszövegeit puritánul írja le Zahler, majd zárójelben utal a gesztusaira. Yvette a csalfa férj magyarázkodó leveléből értesül a cselekmény fordulópontjáról, a *Sakálok gyülekezete* kerettörténetként funkcionáló vallomása Oswell Danford halálba rohanásának metaforája. Szépirodalmi igényűek Zahler írásai, Larry McMurtry fogalmazásmódja köszön vissza bennük. A Nathaniel után zokogó menyasszony, Kathleen viktoriánus regények stílusában enged utat érzelmeinek. Az író akkor sem vall kudarcot, ha a *Dragged Across Concrete* tömönatos *hard boiled* noir-szlengjét kell tollba diktálnia. Jelzői nemesen egyszerűek: „a 47 éves rancher”, „a New York-i szerencsejátékos”, „a mélynövésű babakészítő”. Árulókat is gyakran szerepeltet. A *Sakálok gyülekezete* bűnözőit segítő Orton tiszteletes vagy a *Rattleborge-i banditák* Walter Higginsfordja a kisközösség soraiba épült, azt belülről bomlasztó vetélytársak táborát erősítik.

Zahlernél lényeges az utazás motívuma is. Karakterei a Poklot járják meg. Míg a *Rattleborge-i banditák* és a *Sakálok gyülekezete* Joseph Conrad kisregénye, *A sötétség mélyén* hangulatából kölcsönözve alkotnak tematikai egységet és noir westernnek tekinthetjük őket, addig a *Fejvadászok földjén!* *Csontok és skalpok* horrorwestern-duója az Alan Le May írta *Az üldözők* áthallásaival bír. Oswell szégyennel teli karakter, Virginiából Montanába vonatozása egyúttal utazás lelke mélyére. Quinlan jogos

revansról beszél, miközben fosztogatásra bírja az embereit. Az apából és két fiúból összetevődő Plugford-család, plusz a fejvadász Hosszú Clay, az indián Mély Tavak és Folt, a felszabadított rabszolga viszont a bajtársiasság, a testvériség és a familia hangadói. A *Fejvadászok földjén* asszonymentő-narratívájában külön szál jut Nathaniel Stromlernek. Dalitás, de fegyverekhez nem értő szőke hercegből érik gyorstüzelő Férfívá. A *Rattleborge-i banditák* és a *Sakálok gyülekezete* patriarchális krízistől sújtott antihőseihez képest Stromler és Plugfordék konzervatív típusfigurák.

Traumatikus erőszak és felszabadító brutalitás egymás mellett létezik Zahler írásaiban. A szerző bár nem feltétlenül hisz az erőszakban, azt vallja, a kegyetlenséggel csak erővel lehet szembeszállni. Kérdés, hogy ez milyen eredményt szül. A *Rattleborge-i banditákban* és a *Sakálok gyülekezete*ben a konfliktusok feloldhatatlanok maradnak, így ezek traumatizáló, erőszakellenes sztorik. A *Fejvadászok földjén*-ben, illetve a *Csontok és skalpokban* viszont diadalmaskodó hősöket ismerünk meg, akik tettekrezségükkel gátat vetnek a problémáknak, ekképp felszabadító brutalitás és erőszakpártiság vonul végig a történetükön. David J. Schow gyomorforgató *splatterpunk*-irányzata sejlik fel itt. *Gore*-ban bővelkedő hatásmechanizmusuk szöveg ellentétben áll a Max Brand-ponyvaregények (*Át a Rio Grandén*, *Dr. Kildare-sorozat*) és a revizionista-destruáló sémarendszer elemeit is használó érett művekével. A *Csontok és skalpok* határt von traumaeposz és *splatterpunk*-futamban. Zahler börtönthrillerje, a *Büntető ököl* nyíltan vállalja *exploitation*-gyökereit. Hőse, Bradley Thomas ugyan meghal, de külső segítséggel, rosszemberek holttestén átgázolva megvédi családját. *Grindhouse*-messiást látunk, a *Sin City* hústornya, Marv inkarnációját. Ez a film is távol esik a *Rattleborge-i banditák* vonalvezetésétől, mely részben Gianfranco Baldanello *Black Jack* című spagetti westernjére rimel, de a vadnyugati *A bosszú uraként* is értelmezhető, pláne, hogy az Amazon Studios elfogadta az immár *The Brigands of Rattlecreek* keresztelt forgatókönyvet és a hirtelen erőszakkitöréseket preferá-

ló, fekete-fehér etikát mellőző Park Chan-wookot választotta rendezőnek.

„Elveszett világ”-típusú fikcióként működik a *Fejvadászok földjén!* *Csontok és skalpok* párosa. E fantasztikus alműfaj a sci-fi-hez és a fantasy-hez egyaránt kapcsolódik. Az origónak tekintett 1885-ös, *Salamon király kincse* című H. Rider Haggard-regény esztétikája teljes vértetében ragyog bennük. A *Sakálok gyülekezete* a Judas Priest *Blood Red Skies*a hatott. Legutóbbi mozija, a *Dragged Across Concrete* az író eddigi legjobb rendezése. Azt vizsgálja, érvényesülhetnek-e az átlagemberek erőszakkal? Mel Gibson jelenléte miatt, aki az öregedő, rasszista Ridgeman nyomozóként önportrét skiccel, reakciós kiáltványként is aposztrofálhatná magát a film, a buktatókat azonban ügyesen elkerüli. Munkásosztálybeli figurák nyúgeit tárja fel, általában tartózkodik az öncélúságtól. Kérdőjeles végkicsengése dacára a *Dragged Across Concrete* lecsupaszított *heist* movie-ba forduló, '70-es éveket idéző zsaruthriller. Sidney Lumet, Don Siegel és John Flynn modorában mutatja meg a rendőri brutalitást, az osztálykülönbségek, a faji egyenlőtlenség világát.

Zahler irodalmi munkássága csupán egy parányi kultközegben számottevő. Krimijeit, vagyis a New York uzorás-alvilágában bonyolódó 2011-es *The Big Stone Grid* című szkript és 2014-es könyve, a *Mean Business on North Ganson Street* elismerő szavakra leltek. 736 oldalas, kétkötetes, Clark Ashton Smith *weird fiction*jét és George R. R. Martin szürke morálú fabuláit összhangba hozó, kiadatlan fantasy-regénye, a *Slaves of Uzrehan'be* és a *The Twisted Spine of the Midnight Collaborator* című experimentális, *Radirfejet* idéző forgatókönyv szintén figyelemre méltóak. Más zsánerekben is kipróbálta magát. Sci-fi regényt (*Corpus Chrome, Inc.*) adott ki, dickens-i rémfejlődéstörténettel (*Hug Chickenpenny*) rukkolt elő, a *Bábjátékos-franchise* legutóbbi részének (*The Littlest Reich*) szkriptjét is ő jegyzi. Rövidesen a polcokon landol új, pszichothriller és horror-motívumokkal dústott bűnügyi regénye, a *The Slanted Gutter* és úgy hírlík, Netflix-szerűként valószínűleg meg egy elfekvőben lévő 317 oldalas western-forgatókönyvét. •